

DETERMINANTY UBÓSTWA POLSKICH GOSPODARSTW DOMOWYCH W UJĘCIU WIELOWYMIAROWYM

Ubóstwo stanowi jeden z najistotniejszych problemów współczesnych społeczeństw. Postrzegane jest jako zjawisko negatywne, a jego występowanie wpływa destrukcyjnie na rozwój społeczny i gospodarczy. Analiza ubóstwa jedynie na podstawie sytuacji dochodowej, nazywana w literaturze przedmiotu podejściem klasycznym, stanowi pewne uproszczenie i może pomijać kluczowe aspekty. Dlatego coraz więcej zwolenników zyskuje pogląd, że ubóstwo jest zjawiskiem wielowymiarowym i w taki sposób powinno być rozpatrywane. Ocena ubóstwa z łącznym wykorzystaniem wymiarów dochodowego oraz pozadochodowych nazywana jest w literaturze przedmiotu analizą w ujęciu wielowymiarowym.

Ważnym aspektem badań nad ubóstwem jest wskazanie jego determinant. Zagadnienie to jest szczególnie istotne w programach działania polityki społecznej nakierowanych na walkę z tym zjawiskiem. Wyznaczenie czynników współwystępujących z ubóstwem pozwala na efektywną pomoc i alokację środków tym grupom społecznym, które najbardziej jej potrzebują.

Podstawowym celem pracy była identyfikacja determinant ubóstwa polskich gospodarstw domowych w ujęciu wielowymiarowym. Analizę empiryczną przeprowadzono na podstawie zbioru danych z Europejskiego Badania Dochodów i Warunków Życia EU-SILC dla polskich gospodarstw domowych z lat 2009-2012. W pierwszym etapie analizy dokonano wyboru wymiarów ubóstwa oraz reprezentujących ich symptomów. Na podstawie dostępnej literatury przedmiotu oraz przyjętej w pracy ekonomicznej definicji ubóstwa, uwzględniono wymiar monetarny (dochodowy) oraz cztery pozamonetarne wymiary ubóstwa: styl życia, spłaty należności, wyposażenie mieszkania w instalacje i stan techniczny mieszkania oraz wyposażenie w dobra trwałego użytku. Każdy z wymiarów pozadochodowych reprezentowany był przez co najmniej cztery symptomy ubóstwa. Dla każdego z symptomów określono stopień przynależności do podzbioru ubogich, wykorzystując podejście oparte na elementach teorii zbiorów rozmytych. W tym celu zastosowano zintegrowane rozmyte i relatywne podejście z odpowiadającą mu funkcją przynależności IFR. W kolejnym kroku dokonano agregacji symptomów w obrębie odpowiadających ich wymiarów i zagregowano łącznie wszystkie wymiary, uzyskując syntetyczny miernik przynależności do podzbioru ubogich w ujęciu wielowymiarowym. Po wyznaczeniu wartości miernika, zidentyfikowano determinanty ubóstwa na podstawie modelu regresji logistycznej. Zmienne objaśniające w modelu stanowiły wybrane charakterystyki gospodarstw domowych oraz osób odniesienia w gospodarstwie.

Analiza empiryczna wykazała, że większość uwzględnionych charakterystyk istotnie wpływała na stopień zagrożenia ubóstwem, przy założeniu *ceteris paribus*. Przeciwnie, gospodarstwa zamieszkujące region wschodni znajdowały się w najgorszej sytuacji w porównaniu do gospodarstw domowych zamieszkujących pozostałe regiony kraju. Stopień zagrożenia ubóstwem był zazwyczaj wyższy dla gospodarstw zamieszkujących tereny wiejskie w porównaniu do gospodarstw zamieszkujących miasta. Występowanie w gospodarstwach domowych osób niepełnoletnich, bezrobotnych oraz niepełnosprawnych w wieku powyżej 16 lat na ogół wpływało na wzrost stopnia zagrożenia ubóstwem. Rozpatrując podział na grupy społeczno-ekonomiczne, najmniejszy stopień

zagrożenia ubóstwem dotyczył gospodarstw pracowników oraz pracujących na własny rachunek, natomiast w najgorszej sytuacji znajdowała się grupa gospodarstw utrzymujących się z niezarobkowych źródeł.

Wszystkie rozpatrywane charakterystyki osoby odniesienia okazały się statystycznie istotne. Biorąc pod uwagę poziom wykształcenia, jakim legitymowała się osoba prowadząca gospodarstwo domowe, zaobserwowano, że wraz ze wzrostem tego poziomu przeciętnie malał stopień przynależności do sfery ubóstwa gospodarstwa. Z kolei rozpatrując aktywność zawodową zaobserwowano, że najniższy stopień zagrożenia ubóstwem dotyczył gospodarstw prowadzonych przez osoby pracujące oraz emerytów i rencistów, natomiast najwyższy – gospodarstw prowadzonych przez osoby bezrobotne i nieaktywne zawodowo. Istotny okazał się również stan cywilny osoby odniesienia, przy czym w najlepszej sytuacji zazwyczaj były gospodarstwa domowe prowadzone przez osoby pozostające w związku małżeńskim, natomiast w najgorszej – gospodarstwa prowadzone przez osoby pozostające w separacji. Ponadto, stopień zagrożenia ubóstwem w ujęciu wielowymiarowym przeciętnie wzrastał, jeżeli gospodarstwo domowe prowadzone było przez kobietę, osobę w wieku 18-25 lat oraz kiedy stan zdrowia osoby odniesienia był określony przez nią samą jako zły lub bardzo zły.

W celu porównania wyników uzyskanych na podstawie podejścia wielowymiarowego oraz klasycznego, w pracy przeprowadzono dodatkowo analizę ubóstwa w aspekcie dochodowym na podstawie tego samego zbioru danych. Identyfikację zbioru determinant w ujęciu klasycznym przeprowadzono za pomocą modelu logitowego dla binarnej zmiennej zależnej. Wyniki analizy wykazały, że zbiory determinant uzyskane na podstawie obu podejść nie były jednakowe. Odmiennie niż w ujęciu wielowymiarowym, w żadnym z lat badania występowanie w gospodarstwie osób niepełnosprawnych powyżej 16 r.ż. oraz płeć osoby odniesienia nie stanowiły istotnych determinant w ujęciu klasycznym. Ponadto, na podstawie podejścia klasycznego nie udało się odpowiedzieć jednoznacznie na pytanie czy stan zdrowia oraz aktywność zawodowa osoby odniesienia wpływała na przynależność do sfery ubóstwa. Pozostałe rozpatrywane charakterystyki stanowiły istotne determinanty w obu podejściach.

Dodatkowo w pracy wyznaczono agregatowe mierniki dla badanej zbiorowości – zasięg, głębokość oraz dotkliwość ubóstwa. W podejściu klasycznym wykorzystano w tym celu indeksy agregatowe FGT, natomiast w podejściu wielowymiarowym – indeks Bourguignona i Chakravartyego. Dokonano również porównania uzyskanych wartości wskaźników uwzględniając podział ze względu na liczbę osób niepełnoletnich w gospodarstwie, grupę społeczno-ekonomiczną oraz wykształcenie osoby odniesienia. Stwierdzono, że w gospodarstwach domowych z co najmniej trzema osobami niepełnoletnimi zasięg, głębokość oraz dotkliwość ubóstwa były wyższe niż w pozostałych typach gospodarstw. Ponadto, najwyższe wartości wszystkich trzech agregatowych mierników odnotowano dla gospodarstw utrzymujących się z niezarobkowych źródeł, natomiast najniższe – dla gospodarstw pracowników oraz pracujących na własny rachunek. Z kolei analizując poziom wykształcenia jakim legitymowała się osoba odniesienia stwierdzono, że wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia malały wartości mierników zasięgu, głębokości i dotkliwości ubóstwa.

Słowa kluczowe: ubóstwo w ujęciu wielowymiarowym, gospodarstwa domowe, determinanty, model ekonometryczny, zasięg, głębokość, dotkliwość ubóstwa